

**LESZEK
KOŁAKOWSKI**

**este
dumnezeu
fericit
?**

Cuprins

Cuvânt-înainte	5
Introducere	9

I — Socialismul, ideologia și stânga

Moartea zeilor	19
Ce este socialismul?	35
Comunismul ca formație culturală	41
Moștenirea stângii	62
Totalitarismul și minciuna ca virtute	72
Ce a mai rămas din socialism?	89
Genocidul și ideologia	101
Rădăcinile marxiste ale stalinismului	123
Vederile mele corecte despre totul	151

II — Religia, Dumnezeu și problema răului

Isus Cristos, profet și reformator	187
Leibniz și Iov. Metafizica răului și experiența răului	208
Erasmus și Dumnezeuul lui	221
Anxietatea legată de Dumnezeu, într-o epocă aparent lipsită de Dumnezeu	235
Invitație din partea lui Dumnezeu la un ospăț	252

De ce un vițel? Idolatria și moartea lui Dumnezeu	257
Este Dumnezeu fericit?	270

III — Modernitatea, adevărul, trecutul și alte câteva lucruri

Întru lauda nepunctualității	277
Întru lauda snobismului	283
Crimă și pedeapsă	287
Despre legea naturală	304
Despre identitatea colectivă	316
Decesul omului istoric	332
Despre relativismul nostru relativ	348
Are vreun viitor adevărul?	361
Despre rațiune și alte lucruri	373
Femeia lui Lot, sau Farmecele trecutului	384
Apocalipsa noastră cea veselă	391

*Moartea zeilor**

Când devenim comuniști, la împlinirea măreței vârste de optsprezece ani, și avem o încredere nezdruncinată în propria înțelepciune, și ceva experiență, nefiltrată și supraestimată, pe care am dobândit-o în Marele Iad al războiului, ne gândim foarte puțin că am avea nevoie de comunism pentru punerea de acord a relațiilor de producție cu nivelul forțelor de producție. Rareori ne vine în minte faptul că, iată, în Polonia anului 1945**, nivelul extrem de avansat al tehnicii impune absolut și imediat socializarea mijloacelor de producție, căci, în caz contrar, criza supraproducției atârnă deasupra noastră precum un nor cu grindină. Pe scurt, nu suntem niște buni marxiști. Socialismul, pe care-l apărăm în dezbateri teoretice, cu tot felul de argumente, este pentru noi orice, nu și rezultatul unei acțiuni a legii valorii. Argumentat inabil, pe baza unor lecturi în grabă din Marx, Kautsky sau Lenin, socialismul este, cu adevărat, numai un mit al unei Lumi Mai Bune, o nostalgie confuză după o viață umană, o negare a crimelor și a umilințelor văzute în exces, o împărăție a egalității și a libertății, un mesaj al mării reînnoiri, o rațiune a existenței. Suntem frați ai comunarzilor parizieni, ai muncitorilor ruși din timpul Revoluției, soldați ai Războiului Civil din Spania.

* Acest eseu a fost interzis de cenzură și a rămas nepublicat în Polonia până după căderea comunismului (*n.ed.engl.*).

** Născut în 1927, autorul avea, într-adevăr, 18 ani în 1945 (*n.red.*).

Avem, prin urmare, în față un țel pe care-l justifică totul. Nu suferim frazeologia naționalistă, care inundă viața politică din partidul nostru și pe care o considerăm o mască incomodă a unei tactici tranzitorii, menite să aducă, în scurt timp, o lume comună, fără bariere și fără granițe, despre care poetul spune:

*În această zi frumoasă și plină de larmă,
Prevestită de grindină și văpaie,
Ne vom așeza, roșu lângă negru,
Să spălăm culorile de pe steaguri și trupuri.*

Cu atât mai mult nu-i suportăm pe cei care, cu un glăscior curat și sonor ca o melodie a contrastelor, ne cheamă la cumpătare și prudență, iar în zilele pline de sânge proaspăt, nu cunosc decât o singură lozincă: „Spălați-vă pe mâini!”

Când, la ceas de criză amenințătoare a conștiinței comuniste — criză de ale cărei amploare, profunzime și consecințe nu toți ne dăm seama întru totul —, acum, când cuprindem cu privirea neliniștită întregul drum parcurs și opera în ansamblu, pentru a cărei construcție am depus mult efort și suflet, ne sare în ochi mai întâi următoarea imagine:

Am crezut în utopia că socialismul înseamnă înlăturarea automată a inegalităților sociale, sistemul în care munca și capacitățile individuale reprezintă singurul factor de fixare a pozițiilor și rolurilor sociale ale oamenilor; s-a constatat că procesul pe care-l numim construire a socialismului a creat forme proprii de stratificare socială, sisteme proprii de privilegii opuse în mod drastic dezideratelor egalitarismului tradițional, propriul mecanism de formare a unor elite închistate, regulamente proprii, la fel de rezistente și de conservatoare, pe cât de dornice de-a se ascunde sub frazeologia egalitaristă.

Am crezut că, în mod natural, o consecință a guvernării socialiste este înlăturarea completă a ostilităților naționale,

a prejudecăților naționaliste și a conflictelor tribale; s-a constatat că, în acțiunea politică numită socialistă, pot fi ațâțate și valorificate șovinismele cele mai stupide, megalomaniile naționale oarbe, care se manifestă amenințător în cultură sub forma unor minciuni naive și a unei sofistici infantile, care se manifestă de o sută de ori mai amenințător în politică sub forma colonialismului prost ascuns sub fațada unor dezederate internaționaliste tradiționale.

Am crezut că opera socialismului va fi eradicarea nemiloasă a celui mai urât coșmar din zilele noastre, rasismul. Și iată că, la fiecare pas în politică și în ideologia așa-numită socialistă, umbra rău-prevestitoare din paginile revistei *Der Stürmer** însoțea sloganurile patriotice.

Nu am uitat lozinca binecunoscută a lui Engels despre socialism care este pasul spre împărăția libertății, dar a ieșit la iveală că industrializarea socialistă se poate dezvolta cu ajutorul muncii de robi în masă, iar suprastructura unui stat al producției socializate poate degenera în sistemul terorii polițienești totale, al dictaturii militare, al fărâdelegii și fricii.

Eram convinși că una dintre principalele cuceriri ale revoluției este sistemul de participare generală a poporului la guvernare, puterea populară autentică, bazată pe conștiința proletariatului; și, iată, sistemul numit socialism s-a transformat, sub ochii noștri, într-o caricatură a propriilor dezederate, într-un centralism autocratic și oligarhic radical, care demobilizează inițiativa socială mai mult decât orice formă a democrației burgheze.

Am învățat de la Marx că socialismul, oferind pentru prima dată controlul societății asupra tuturor proceselor proprii reproducției materiale, înlătură mistificarea ideologică,

* Textual: „Cel care dă năvală” (*germ.*). Săptămânal de tip tabloid, editat de Julius Streicher, corifeu al partidului nazist din Germania, din 1923 până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945 (*n.red.*).

face ca relațiile sociale să devină mai transparente pentru toți, îl eliberează pe om de alienarea care dă naștere la fetișuri și mituri; s-a dovedit, însă, că ascunderea adevăratelor relații sociale atinge apogeul, că noile forme de mistificare cvasi-religioasă copleșesc conștiința socială, că niciodată până acum viața colectivă nu și-a găsit, în mintea omului, o reflectare atât de deformată și atât de plină de falsitate.

Ni s-a părut un adevăr absolut, evident, că socialismul înseamnă sfârșitul războaielor și al cuceririlor; ne-a fost dat să vedem o politică a statului numit socialist, pe care puteam s-o definim ori ca o echilibristică pe marginea războiului, ori ca o activitate agresivă și intervenționistă.

Socialismul se contura, în imaginația naivă, ca o perioadă a marilor recolte în cultura spirituală a omului, liberă — în sfârșit eliberată de încorsetări. În numele înfloririi culturii socialiste, puteau fi trecute prin foc și sabie cele mai bune tradiții, literatura și arta se transformau în instrumente de lingușire, filozofia și sociologia erau aduse la nivelul de doctrină tulbure, subordonată strict tacticii politice curente, erau premiați grafomanii și omorâți artiștii, se organiza un sistem în care marele distrugător al culturii, Andrei Jdanov, își promova de la o zi la alta oribilele triumfuri.

Știam că socialismul îi oferă omului posibilitatea de a se elibera de umilințe, conștiința demnității proprii și sentimentul încadrării în rândurile cetățenilor liberi și egali; era greu de recunoscut că ceea ce se numea socialism instaura, în instituțiile sociale, condiții prin care umilirea omului și călcarea în picioare a demnității umane se înscriau la ordinea zilei.

S-ar putea prelungi lista lungă și tristă de iluzii pierdute, care dezvăluie, una după alta, mersul grăbit spre anul 1984*. Lista respectivă nu este o plângere din partea celor dezamăgiți

* Trimitere la titlul romanului *1984* de George Orwell, care descrie societatea prin excelență totalitară (*n.red.*).

și mințiți. Avem conștiința clară a situației noastre: să nu pretindem că am fost mințiți, fiindcă nimeni nu este scuzat de faptul că a devenit o victimă a minciunii; să nu spunem nici că situația ne-a răpit curajul de a ne exprima, când am văzut crimele, fiindcă lipsa de curaj nu justifică pe nimeni, chiar dacă, din punct de vedere istoric, s-ar putea explica, de vreme ce omul este răspunzător de tot ceea ce face. Să nu spunem nici că nu știam ce se întâmplă cu adevărat, fiindcă aveam la dispoziție suficiente cunoștințe, poate mai puține decât azi, pentru a deține conștiința limpede a prăpastiei dintre propria reprezentare despre socialism și realitate — realitatea sovietică și a noastră. Mai mult decât atât, nu eram orbi — mii de fapte ne stârneau groaza sau râsul, și una, și alta platonice, neamenințătoare și lipsite de incisivitate.

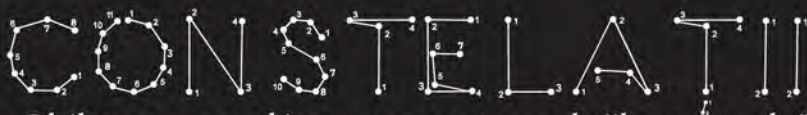
De aceea, să nu ne spunem că abia în urma cunoștințelor nou-dobândite, a cunoașterii noilor fapte, ne-am situat, la un moment dat, într-un ținut al tăcerii, părăsit de zei.

Nu lipsa de cunoștințe ne-a cultivat iluziile, ci sistemul de organizare intelectuală și morală a acestor cunoștințe, în care fiecare fapt incomod își găsea o facilă explicare în ansamblul de mituri ideologice menite să ne facă să devenim orbi de bunăvoie în fața realității. Criza conștiinței comuniste nu se naște ca urmare a noilor cunoștințe despre lume, ci ca urmare a prăbușirii mitologiei care dă formă acestor cunoștințe. Dacă ideea de socialism ar urma să-și recapete strălucirea inițială, nedeformată de vreo minciună, conștiința nemiloasă a existenței și acțiunii acelei mitologii i-ar determina căderea.

Iată unele mituri, unde sâmburele de adevăr s-a transformat în fetiș.

Mitul cetății asediate

Comuniștii se află într-o stare de război permanent cu lumea veche, apără cetatea spre care se îndreaptă neconținut

Walter Benjamin

Leszek Kołakowski a fost un filozof polonez, cu toate implicațiile acestui statut intelectual. În 2009, când a trecut în lumea dreptilor, era celebrat universal drept filozoful „Solidarității”, gânditorul care, alături de Papa Ioan-Paul II și disidenții polonezi, a formulat ideile ce au dus la apariția unei mișcări sociale non-violente antitotalitare, o revoluție a clasei muncitoare, poate unica, dacă a existat vreuna vreodată, care a generat căderea regimului comunist în Polonia și a declanșat transformările din 1989.

Scriitor desăvârșit și teoretician captivant, Leszek Kołakowski a încarnat ceea ce Thomas Mann definea drept noblețea spiritului. Istoricul Tony Judt l-a numit corect „ultimul cetățean ilustru al Republicii Literelor din secolul XX”. Ceea ce face gândirea lui Kołakowski atât de interesantă este vibranta ei viață interioară, modul original de a impune asocieri intelectuale și prezența permanentă a unei perspective morale. Kołakowski a rămas fidel principiului că adevărul există și nu poate fi divizat în elemente care se află în conflict.

În toată opera sa, mărturie a căutării neobosite a demnității într-un secol în care a renăscut barbaria și regimurile totalitare au ucis milioane de oameni în numele unor minciuni ideologice fetișizate, Leszek Kołakowski a apărut eroic valori precum libertatea, civilitatea și responsabilitatea.

Vladimir Tismăneanu

CURTEA VECHÉ

Pentru a comanda online sau pentru lista completă a titlurilor publicate la Curtea Veche, vizitează www.curteaveche.ro

incepi să afli

ISBN 978-606-588-695-7

9 786065 886957